

David Joris

Van de onge||rechte eñ die gerech=||te waere Predicanten.|| ... ||

Rostock: Dietz, Ludwig, 1544

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1013232623>

Druck Freier Zugang

In Theol. unigeb.

In diese ~~unigeb.~~
unigeb.

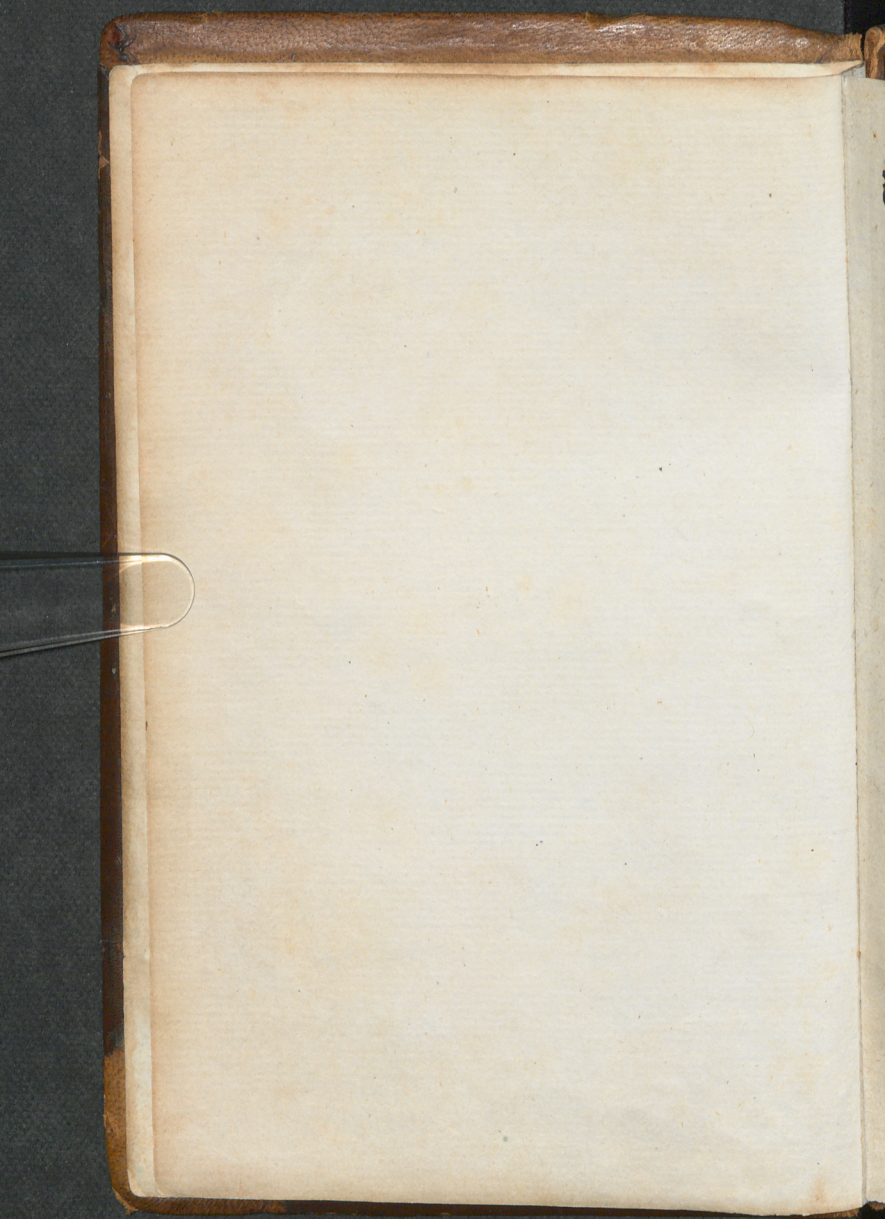
33

(M. 3107. O. 1-20.)

Rara

<R> F4-6554¹⁻²⁰

**Van de onge
rechte en die gerech-
te waere Predicanten.**

Wat niet is / heffe
Godt verkoeren / op dath hy te
niet solde doen dat wat is / ende gheen
vleisch voer heis roeme. Coim.

Het is geschreuen
Ick sal die Wyse begrypen in
haer loofheit: want der **HEE**
KE weet der Wysen ghes
dachten dath sy ys
del sijn.

Wie de waere predi-
canten/die rechte dienaers ende
leraers inder Stat Christi inden
Geest ende Waerheit sijn/
een ghoet bericht.

Oewijl lange tijt veel
gespalts/twists ende ghes-
schils:schelden/lasteren(en
dat alles doer eenen oneni-
gen gedeelden sin en schalc-
ken geest) geweest is: heeft
tet my om onderscheit der
fennissen van desen te maecten veroorsacckt/ge-
drongen en getoegen een weinich te schriuen/
op dat ant licht foeme/wie van beyden dat wy-
ste ende beste recht nader Waerheit voerhefft.
Tis openbaer dat inden eersten naeden afual/
die loegen voer die waerheit: die duysternisse
voer dat licht/ongerechtigheit vor gerechtichz/
die doot voer dat leuen/ Antichristus ende Be-
lial voer Christum/als een wech der verdoeme-
nisse voer den wech des saelicheits licht/en dat
Johannes voer Jesum / letter voer Geest/sys-
guer voert waere wesen/dat vleischelijcke voer
dat geestelijcke gaer:samt alle der seluiger Die
naeren. Vordr ist kenlijck dat oick die loegen
ende dongerechtigheit / die gheest Antichristi
haer

haer sacken met geweld/lijst en bed: och voersias
 en beschermt / den mensch den inganck des les
 uens te belettē : goet quāt en tquaet goet: tliche
 duysternisse en duysternisse licht : bitter soet en
 soet bitter: Geest vleisch en vleisch Geest: die
 logen waerhz en waerheit logen te sijn/geerne
 wijs of vroet te maecken oeder te minsten daer
 meerder beuallen an te genē. Sārmede ick tot
 deser tijt besluyten en verklaeren wil/ dat Antē
 Christus oder Belials Denaren voer Christum
 als dieuen en moordenaerē ander zielen henen
 gēn dewijl sy Gots wāre leuende Geestswoort
 van hāren naesten herten stelen de hertē met lo
 genen/doer een menschelick letterlijck doncker
 verstant verduystere:ende Christum (dat rech
 te waere wesen/ licht / wijsheit / kentenisse en
 verstant daer wt weeren: wel altijt ende lange
 predicken / sonder dat volck nimmermeer tot
 die rechte waere kentenisse Christi in / als wel
 aff leyden. Dit staet niet te geloenen mer wert
 voer ogen geseen: wat doets: dat sy selfs noch
 blijnt sonder sijn waere kentenisse/ den mensch
 noch behaegende sijn: predicken/ hoewel sy on
 gefonden/ Christus dienaer niet en moeghen
 sijn. Neen/ wie van Godt niet gefonden/van
 den Geest des Alderhoochsten niet gesalfft oes
 der geleert is / heeft geen woort te predicken.
 Ende tis oepenbaer wie geen woort/ off onts
 hiet en heeft/ die en heeft geen macht daer toe.
 Daerom dwālen sy alle die van haer seluen loe
 Uij pen

En blinde land
 niemant dem
 wech wesen
 vallen beyde
 die leitsman
 ende gheleyde
 in die graffe

pen/ want die Konnen niet anders dan nae dat
goeduncken haerder herten/ off nae eens an
ders herte predicken/ Summa/ ist die **R E E**
R E niet/ soe wort hier groffelijck gefeilt ende
gedoelt. Die Schrift te predicken/ hoer dat
solden alle Mannen en Vrouwen/ soe sy maer
een goede ontholdende memorie hadden/ ende
sich daer toe begaue/ oick wel gedoen konnen.
Sy staen dickwils en hooren/ die beter Gheest
hebben/ dat volck meer Waerheits wt haer ge
moet solden Konnen predicken/ dan die Priedy
eant selfs. Die/ soemen dat met geen geweld
ende onrecht weeren wilde/ anders dickwils
neen seggen solden/ daer sy jae seggen: off ghy
dwaelt ende mist den Geest der Waarheit oder
vruetlijcker nae dat hijt geerne hooren/ en wel
wilde gesecht hebben. Nu hefft hijt goet doen
diewyl hy alleen spreekt en al secht ongestraft
dat hy wil/ off voer goet holt. Znder waerheit
wat ick pryse/ dit en pryse ick niet. Salmen als
soe de luyden vroom maecken: volck den wech
der waerheit inleyden/ tegemoet gewis/ de con
sciencie vry stellen? Is dat die leeringe Christi
oder Pauli: hebben die Apostolen sulcks ghe
wilt? Naemelijck/ dat een de spraeck ongeproft
sonder vraege off antwoord/ allene sal hebben?
Hoer die **R E E R E** self ist in sijn predicken
niet geschiet: hy heft tael ende antwoord in sijn
leringe den genen de hem vrachden/ gegenen.
Dan dese willen niet dat sulcks geschiet: niet
tegen

tegenstände dat de van Tesselonie de Schrift
 ondersochten / off die oick alsoe hielt. En Paulus
 was haer dat nz tegen. Zae mocht jemant
 seggen: twas doe een ander tijt / ende had een
 ander oirsaecke / die wet te verlaten / die haer
 ewelick te onderhouden op die doot gheboe
 den was. Al wert sy daer niet doer gebroecfen
 mer geuesticht ende gesterckt / soe en scheen dat
 niet voer haer / om dat sy vleyschelijck / sonder
 verstant waeren / ende alleen op die letter / niet
 op Geest / saegen. Doch secht die **H E R X E**
 selff: Op Moses stoel sitten die Schrifftgeleer
 den / al dat sy v seggen dat doet. Dit scheen jim
 mer tegen sijn eygen Woort. Want soe hy niet
 anders te seggen off te leren had / en do:fft hy
 niet gekoemen / om te leeren sulcken tweedracht
 gemaect hebben. Dan om dat sijn leringe de
 wet sterckde (als Paulus oick die wet secht toe
 beuestigen) gebiet hy rechtelijck den de op Mo
 ses stoel saeten te hooren. Want off hy schoen
 wel letterlijck nae die wet niet en dede / selffs
 geen Ceremonialijcke dingen / Sabbaten / nieu
 we Maenden / Vierdaegen / Jaergetiden ende
 die Besnydenisse niet en leerde off onderhield /
 so vesticht hy lijckewel ddr de andeninge Chri
 sti die Wet. Mer dat was den Joeden soe niet
 wijs te maecten. Gelijck oick noch huuden / soe
 men die witterlijcke Ceremoenien / dat Doopsel
 des waeters / ende Nachtmael des broots niet
 mer andiende / mer dat rechte Wesen (dat ddr
 Aij doer

Cristus schint
 ddr tegen hem
 seluen te reden
 Mathe

doer betieckent ende wtghesproicken wert)jn
voerde/ solden duncken/ sy waeren geen Chris
sten / want sy betrouwen in vleisch / ende vers
laeten haer op dat sichtbaerlijcke / hoewel het
als stuckwerck vergaet/ ende jnt ware weesen
opholt/dat is:wanneer dat volkomē toekomt/
moet dat onuolkomen wijcken/doch mach dat
niet voerden dach/ des **BERE** opganck
ende rijt des vernieuwingses sonder een meers
der off beter verlaeten sijn.

Ansiet nu hier die Lanckmoedicheit Chri
sti/ ende die geduldicheit der heiligen/ die sich
gants stil onder die minste als knechten holdē
moeten/ bis die **BERE** der werlt/ende die
grote Berder der schaepen opstaet / dat ordel
tuschen die schaepen ende bucken holdt. Daer
en tuschen mōt sich de arme liden/alle onduedy
de ouerhoeren / sijn mont met swigen vullen/
mits tgewelt ende onrecht / dat ouer al noch
heerschappie hefft. Dies niet te min/soet geen
wercktuigen hadde weder die waerheit en op
rechtige/moet gantsch onder ende te schande
comen.

Dan dat willen desseluije voerstanders
off dongerechte Predicanten niet:want de dāe
mede ontbrecken/ jn haer eere affnemen sol
den. Derhaluen beschermen sy haer rijck met
gewalt: ende weeren haer niet met recht/trouw
we/ waerheit ende gerechticheit (een Godlijcs
fen aart)sonder met vuy: ende sweert. Besiet
was

4
wat verdriet dit den Engelen en lieffhebberen
der waerheit Christi is / dat sy weder haeren
danck twolck moeten laeten verleyden ende ver
sinden / daermede dat sy niet anders willen
geset sijn / of men haer schoen dat noch soe wel
gunned. Doch soe en willen diese predickers
niet dattet geschiet. Mer hadden sy doerichz
vander werlt niet an haer syde / sy solden niet
soe vry daermede doergaen / haer onderstaen
Gods woort te beliegen ende sulcken ongelijck
te doen sonder straffinge. Wat teicken ist: dats
se niet Apostolisch noch Christi sijn: heewel sy
nochtans daer van die beste Naem hebben / oes
uer al Andieners der kercken Christi sijn / ende
alleen onberispt vry leeren en predicken willen
hebben. Besiet oft niet diese en sijn / die haer
seluen int hochste der raefelen / in Christi Stat
als Botschappers Christi self geset hebben / de
int laechste noch sullen gaen sitten moeten.

Haer predicatie is wel veel ouer anderen
Die Pauws toe schelden / die Nonnicken te
lasteren / die Doepers te verdoemen / die Pas
pisten te verachten / Summa hoe die ghemist
off gedoelt: wat die geleert gepredickt ende ges
daen hebben: Querst haer selfs leer / woort en
werck daer sy in irren swigen sy: Predickē wel
eens anders gebreck / hoe Adam oeuerradt /
Eua haer bedriegen liet / Cain Abel doorsloech
wat groeter quaet die ende die inder Schrifft
Gedaen hebben: dat Matheus een oepenbaer
Aijij   sijn

Sonder Tomas twiuelachtich/Petrus een arm
Vischer ende versaecker Christi was / Judas
hem verriet / Paulus hem veruolgde. Vorder
boe der Coeninc Davidt ouerspiel/dootslach
ende hoer die met dat volck te tellen bedreue
heft. Dit ende diergelijcke meer verhandelen
sy wel/dan haer seluen/seg ick/vergeten sy al
willens/recht of sy vroemer/onschuldiger dan
die waeren. Siet diese onuerstandige blinde
kindische dingen gaender om/ off die Historis
sche Bibelsche geschiedenisse: of wat teickenen
miraeckelen de **H E E R E** gedaen heft: daers
mede den tijt des Sermoens in propere ydele
woorden doergebracht wert. Ouerst alsoe heft
Paulus off Petrus Christum/ oder sijn Euan
gelium niet gepredickt/sonder van sijnder her
ten wten Geest/soe voele hem in genaeden daer
toe gegeuen was/heft hy dat woort sijnder E
uangelien nae den tijt voertgebracht/ende niet
wten doden boeckstaff: ging oick niet met pro
pere gedichte gestoreerde woordē der mensche
lijcker wijsheit/mer met een bewysinghe des
Geests/Crachts ende Waerheits om. Soe de
H E E R E an alle den geenen die hy sent van
ghelijck int laeste niet minder betoenen wil/
Naemelijck/haer een mont ende wijsheit ghes
uen de niemant en sal wederstaen moeghen.
Merckt wat dat gesecht is.

Soe wie dan van Godt ghesonden / een
mont ende Wijsheit om Christum waerdelic
te pre

5
te predicken hefft/ salt oick wel belienuen / iae ge
lusten willen ende begheeren dat sulcks / soe
boeuen gemelt/ mocht van goeder herten ghes
chieden: anders soldt niet bestaen/ Namelick
dat sijn woort kyuende solde weeder sproucken
als wel geirricet oder geproeft: ende soet weder
legt dan gevraecht en geantwoort mocht wens
den in dieser manieren/ Te wegen/ predickt hy
wt die Schrift/ dat men die Schrift onderz
socht ende wiste off sy sulcks hielt/ soe de Tessa
loniers daeglicks gedaen hebben: predickt hy
wt geest/ den geest/ proeuen solde wt geest / of
hy wt Godt/ Christum jnder waerheit andies
nende waer.

Hier van gheefft Paulus een ordenin
ge ende leert haer hoe sy haer int Huys Gods
onderling draegen sullen / seggende: Ist dat
die geheele gemeente te samen op een plaetse
koemt/ en spraecken alle met tongen/ verstaet/
en daer quaemen oick ongeelerden off ongeloe
uigen in/ solden sy nz seggen dat gy onsinlich
waert: Mer ist dat sy alle propheteren/ soe sol
den sy moegen gestrafft ende geordelt werden
van haer allen/ vorder: Ist dat yemant metter
tonghen spreeckt / dat doe hy sijn tweeder/ opt
meeste sijn derder. Ende noch: Den propheteer
der der laet sijn tweeder off derder spreecken/ en
laet die andere ordelen. Mer ist dat een oepen
baeringe geschiet eenen anderen/ die daer (om
te hoeren) sit/ soe swyge die eerste. Hy moecht
A v wel

Off Godt wil
de/ dat sy alle
propheteerden

wel alle propheteren/ de een nã den anderẽ/op
dat sy alle leren/ en alle vermaent werden: de
geestẽ der Prophetẽ sijn den Propheten onder
daen:wãt Godt en is geen Godt des twydrae
chs/of der verwerringe/ mer des vredes en ees
nichts/ gelijck in alle gemeenten der heiligen
Besiet hõ nã wy nu des sijn: hõ onse versãme
linge en predicatie daer met accordiert/ heffiet
niet syne gelijckenisse: dat niemant eens kicken
off daer tegen seggen moetz hy en solde in scha
de ende schande vallen: veel herten de den Pre
dicant met onuerstant lieff hebben ende ghons
sich sijn /verstoeren: Zã velicht met een preck
stoel op sijn hooft geslaegen/ te minsten beroe
pen off beueen werden. Zs sulcken Gemeens
te niet wel bericht/ goet van verstant/ in Gods
Woorde geleert: Dat sijn haer streecken. Wees
ten sy niet sijn Dapostolen wijs nae te ghaenz
wat een lieffde hebben sy voer die Waerheit:
wat groeter zorg voer die loegen? Daer en sijn
geen dieuen of moorders meer by haer / O wy
neen/men derf voer haer niet sorgben/ sy sijn
wel bewaert als off sy sonder berou stouen.

Wat sal/kan of machmen hier meer slich
telijcken toe doen? anders dan suchten/ sineces
ken ende bidden tot Godt dat hy sulcks verans
deren/sijn rechte wise ende waere kentenisse op
eerden ouer al toe laeten wil/op dat die schalck
ende bedrieger een einde nemen moetz Die/
soe lange de Ewige Waerheit niet beuliticht/
Gods

Gods kentenisse n̄z gesocht Gods wijs̄h̄z niet
 bemint en wert/ geen einde hebben sal al dewy
 le de leitsman oder predicant blint/ vrent van
 Cleuen Gods eñ de rechte kentenisse Christi is

Tis waer/ hy predickt Christum wel buis
 ten die mensch/ sonder niet in: ende dat alleen
 metter Naemen ende wterlijcker daet. Sijn
 hoorders hoeren oick wel geerne/ gelijk histo
 risch gewijs geschreuen is/ de wterlijke woor
 den (ick en weet niet waer wt/ om/ of doer) dan
 sijn fracht sollen sy n̄z willen/ gelijk Christus
 secht: Metten monde genaecken sy Godt/ mer
 metter herten sijn sy verre daer af. Sy seggen/
 sy kennen Godt/ mer met den wercken loches
 nen sijt: Alsoe sijn sy eenen sulcke Christelijck
 se hoorders als hy predicker is: die discipel als
 de Meester: de soen lijct sijn vaeder: die doch
 ter haer moder. Predicte hy Christum met wa
 re erkentenisse beter / sy solden beter verstant
 hebben/ ende anders geleert sijn/ dan dat is on
 moegelijck hy en most daer van gefonden als
 sijn eigentlicke knecht/ hem bekēt eñ gelert sijn.

Soe soldemen (mocht yemant van desen
 seggen) dan Jesum Christum predicken: ans
 ders dan dat hy ons allen van den Vaeder als
 een Salichmaecker / een Beholder des leuens
 toe gefonden is: eñ dat hy voer ons gecruyst/
 gestoruen eñ begraeuen / ten derden daege ver
 resen/ daer nae ten hemel geuaeren/ ter rechter
 hant Gods (als een mensch) sittende is/ eñ al
 soe

soe wederkoemen sal. En noch: dat hy alle onse
sonden/ schulden oder misdaet op hem geno-
men/ den Vader in hem of doer hem seluē vers-
soent/ vry/ heilich en gerechtich gemaeckt heeft.
Sūma dat hijt al in allen voer ons is: dat sulc
kes ouer alle de gantze werlt tot een blyde bors-
schap solde verfondicht werden: Gy segt eens
deels wel daer an/ tis alsoe; dan lijcker el kent
gy hem in der fracht nae den Geest en waerhz-
niet. Lieue kinder/ Jesus Christus de Soone
Gods des Vaeders is daermede niet bekent te
maecken dan metter naemen: staet oick so licht
niet te schatten/ datmen synen Naem soe dray
meent wt te spreecken/ swyge den sin en wille
Gods te verstaen. Meendy dat genoeg sy dat
men geloofst dat Jesus van Nazaret also voer
onse sonden gecruyst/ gestozuen en begrauen
ten derden daege verresen is om onser gerech-
ticheits wille: Off dat wy duncken dat synen
doot en lyden/ onsen doot en lyden ongeuoelick
is: Vozder; dat sijn begrauinge en opstandin-
ge oder verwinninge de onse is; Gy moechter
wel geloeuen/ v seluen duncken laeten. Mer sō
dy nu niet anders gepredickt dan wterlijck nā
den vleisch en litter bekent wert/ suldy van sulc
ken ghelooff/ soemen oick seit/ allene niet heel
an heme/ roek en mantel niet vernieyt/ mer nē
een paer schoen/ jae een nieuwe lappe op v fou-
sen verbeetert werden. Dat is/ so hy v nae den
Geest en waerheit wten Geest en waerheit/ te
weren

7
wēeten / niet ewelijck / verstaet / in een oprecht
volcoemen wesen gepredickt wert: en dat ghy
hem gebenedijt / doer die wterlijcke predicatie
des ghelooffs in sijn leuende woort der fracht
alsoe gheeslijck anneemt / Naemelick in v laet
willen en wercken: en alsoe nae den Sin Gods
te rechte brengen / niet hem / in hem ende doer
hem / in een leuen en wesen der waerheit / soe
en suldy v Ziele niet in de salicheit / Neen / geen
rust / gheen ewich waerachtich Leuen / Liche
noch Bekenisse van Gods ewige wijsheit en
waerhz vinden. Der Zielen salichz is inde heil
licheit der gerechticheit. Sult wel met den dro
mers duncken en seggen: Ick bin vol ende sat
rijck en rijck geworden / behoude geens dingens:
dan niet seen dat gy elendich / jaemerich / arm /
blint en naeckst sijt. Ick raedet v dat ghy / secht
de Geest / golt van my koep / Naemelick dat
loutere golden leuende Woort der Genaden
en Waerheits dat met vuyt doervuyt is / op
dat gy rijck wert / en witte klederen andoet / dat
die schande uwer naecktheit niet geopenbaert
en wert. En salfft v oogen met oogen salue / op
dat gy seen moecht / dat niet (aldewyle gy noch
vleischelijck gesint oder quaetwillich / ongeloe
uich / v seluen lieuende ende met lust anschou
wende sijt) gescheiden kan / voer ghy dat een
tioldige Woort Christi doer den hy v gefonde
heft anneemt / omgekeert wert / als een Bin
defen: dat is opstaen van den dooden / soe sal
v Christus

v Christus dat Woort des Leuens ende Waer
heits/ verlichten/ leeren ende leiden moeghen
jn alle Waerheit/ eer niet. Gedenckt dat icht v
gesecht hebbe.

Siet alsoe predickt en leert die gherechte
waere Dienaer der heiliger Kercken oder Ge
meente Christi op ban en boet/ op galg en ruz:
de gesonden off vanden Geest gesalfft oder an
getrocken is dat woort met wijsheit en waers
heit/ welck hy oick in sijn mont en herte / niet/
wie een knecht allene in sijn hant/ hefft: Want
dat maect niet leuendich oder vroem: oick vry
et/ reyniget oder heiliget de Ziele niet. Hōwel
men het daerom schriftlick wel inder hant heb
ben/ hoeren off lesen mach. Mer dat yemant
dan meenen solde hy hadde Gods waere goe
de Woort gehoert of gelesen/ de solde Godt be
liegen / verde de waerheit missen / den Heere
daer mede onteeren ende verachten/ Waer dat
Gods Woort/ soe en solde die Prophete Zere
mias niet seggen tot den genen de sich (als die
se) de heilige Schrift/ off Gods Woort te heb
ben beroemden: dat sy niet goedes geleren kon
nen/ angeseen sy Gods woort verwerpē. Dat
sy sich niet duncken lieten/ dewil sij schriftlick
behielden/ en een anderē leerden. Wyder: Soe
dat Gods woort waer/ solde mette konsten de
Heere Jesus tot die Zoeden n̄ gesecht hebbe/
dat sy die stemme sijns Vaders noyt gehoert/
noch sijn ghedaente gesien hadden: soe sy hem
doch

8
Doch wel gehoert en geseen hadden. Want wie
my siet (secht hy) de siet den Vaeder. Was hy
nu metten lustijcken ogen en oren te hoeren en
te sien/ h's komt hy dan hier alsoe te spreeken?
Nochtans secht hy: Ick bin euen selue dat ick
met v spreekte. So wie dan den sin of verstant
Gods vander schrift niet en heeft/weet noch
en heeft dat woort Gods noch sijn fracht niet
Want Gods Woort en is geen gesproocken/
mer een enich self spreekende woort/ leuendich
en frachtich: dat Gods volkoemen wille ende
fracht/ alst van hem wtgaet/ terstont doet: soe
waer het oick toe gesonden kompt off ontffans
gen wert/ daer richtet de gedachten en sinnen
des herten. Wert daerom van geen knechten/
Jae van niemant in sijn volkomen aart/sin en
geest: dat is/ met synen heiligen verstande an
licht voertgebracht/dan de daer eerst selfs van
voertgebracht off gebaert is. Nu besiet/ was
dat gesecht sy/ en merckt oft recht is.

Siet de seluige Leracrs oder Predickers
sullen niet dan haers Heeren en Vaders prijs
alleen soecken: wel willen/ jae lusten en begees
ten/dat sy alle/niet drie off vier/ sodanich van
sin en wil (of tot dat selue) lustich waeren/dat
sy ter beteringe de spijs met ernst procuen/en
dan goet en oprecht vindende in eten/namlick
ontffangē/en sijn werckinge oeder jngancē lae
ten hebben wilden: op dat sy niet alleene pros
pheteren/ sonder Gods Kinderen selfs wer
den

den mochten. Al sulcke oprechte Dienären oder
wäre gesanden wolden nz dat haer Sermoen
oder leere van haeren monde alleen inder Ber
ken off binnen der Stadt bleef / mer dattet toe
ten ozdel ouer al vry söment hoeren wilde / ver
haelt / in geschrift mocht wtgaen / soe gewis is
hy dattet niet ghecontulceert / off met waerheit
wedersproocken mach werden. Want hem is
een mont en wüßheit gegeuen de niemant we
derstaen en mach. Derhaluen is hy soe geerne
daer mede int licht. Dan gy sult beuinden dat
men de seluige int licht (gelijckformich de waer
heit) te foemen / minst toe wil laeten: ten waer
om hem valscheelijck te beschuldigen / off te van
gen. Ende dat nieuwers anders doer / dan om
dat by hem de waerheit / tgesichte der kennisse
van goet ende quaet is. Ende alsoe verde die
loegen ende die ongerechtheit op eerden dos
minerende is / felse haeren dienaer toe reitsen /
die Waerachtige oder gerechtrige wech te doen
Niet om haers persoens haluen wterlijck / mer
om die Gerechtheit en Waerheit de in haer
is / en dat met sulcken valschen schijn al wilden
sy haer wech hebben om der loghenen willen.
Want geen hooger off meerder viant heft der
Dunel / die loegen ende ongerechtheit / als de
waerheit ende diese voerstaen: hreeft sorg voer
sijn besit / dat hem die mensche sal affgeviert en
ontoegeen werde. Daerom dot sy haeren mont
soe wijt tot lasteren op / off is hy soe bloetghies
rich

Esai 57. 59.
Hierem. 9.

Apocal. 13.

rich ende snel tot verderuen ende ombrengghen
 met alle syne vroeme stercke anhangeren oeder
 trouwe dienaeren: daer by men lichilick ordet
 len ende sien mach welck Christus oeder Belz
 als ende Antichristus dienaeren sijn: an haer
 woort sijnse te bekennen. Want Christus dies
 naer soeckt al wat doot is leuendich / wat sieck
 is gesont / wat franc is sterck te maecten: wat
 verleidt is te rechte te brengghen: wat ghewont
 is te helen: ende verwacht die ongeloenighen
 ende quaetwilligen met lijdsaemheit bis ant
 einde / dat hem Godt doer sijn Enghelen selff
 wtroyt / Naemlick / tonfruyt / die kindereren der
 boesheit / de niet dan quaet en willen en doen.
 Bidt oick voer den geenen die hem liden ans
 doen: Wenscht oick den ghoet / die hem quaet
 gunnen: ende hefft lieff die hem wterlijck haes
 ten: an welker quaetheit / haet ende nidiheit
 goet te spoeren is / wie desseluygen dienaer oes
 der wercktuich is. Deuerst soedanich sijn dans
 dere niet gesint: wilden oick niet / soe diese wel
 willen / dat haer roehoeders jnt verstant haer
 te boeuen gingen / jae bequaem tot Leraers en
 Predicanten / als sy Leeck / geen Priester bleue /
 werden solden. Vorder / wolden sy oick niet /
 dat sy daer seer eernstlick boeuen haer nae leefts
 den / haer seluen gants wtgingen / de werlt aff
 storuen / alle vleisch tegen worden / mer datse
 haeren wech jngingen / ende maer leiffden als
 sy / dat is haere naeuolgers waeren / die leerin
 B ghe

geniet hoeger dan sy ter herten naemen. Dit
is inmer waer/ jae dat oick het volck daer wel
mede gedient en te vreden is: Want haec vint
sijn gemack/ die pot haer deeksel/ dat wijff haer
ten man/ lichaem sijn hoeft. Alsoe dat den die
naer met allen wel te vreden is / als hy slechts
een leuen van sijnder hant vinden/ nae des vol
cks sin predicken: een stil gemaklick leuen leys
den ende den meesten hoep te vrunde hebben
mach / soe en wert hy niet moede / socht den
loenpredicker oeder huylinck / meen ick / niet
vorder hoet metten huys gaet/ oder kercke stat
off die kercke die rechte/ die gemeente duechdes
lick/ geloeuich ende goet van leuen is oder niet
gelt hem lijcke voel/ wat naem sy hefft/ tis in
mer sijn kerck/ mede een gemeente/ hy haer pre
dicker ende leraer/ al genoeg dan/ soe sy maer
wel ter kercken koemen/ hem geerne hoeren en
misse sien/ wenschet hy geen beter schaepen: sy
geen ander heerder/ solden oick in haeren ogen
geenen beter frygen/ soe wel passen sy op den
anderen. Verslunt ende leyt hy gheerne: sy sijn
geern verslonden ende geleit / van haer huys
oder kercke in tauernen. Dusdaenige dinghen
gaen aldaer by etlijcke om/ Jae voele meer/ dat
my niet lust te verhaelen/ soe voer ogen kenlick
is. Solden dat/ ende die soedaenich sijn die Ge
sanden oder Gesalffden Christi/ Gods Diena
ren sijn/ die gemeente te leiden / haere ziele toe
betrouet werden? Jae wantse soe lieff quaelick
als

als wel voeren/soe en dorffmen om geenen be-
 teren bidde/nae genen anderen wt sien: want
 als de böter n3 dooch/ist solt al teer gōt genōch
 Soe dan die Heere is/sal die knecht sijn:
 soe die vrouwe is / moet dat jonckwiff oeder
 maerte sijn: Naemlijck/ soe sy hupsch/ heerlick
 oder reinlick sijn/ geern dat schoen is/sien/ soe
 moetent haere knaepen ende maerten thuyss/
 ende alle dat haer toebehoert/schoen ende rein-
 lick holden: doent oick geern / naedien sy daer
 toe geaart oder geleert sijn/ wārdich sulcke lny-
 den wel te dienen/ Effen alsoe gātet metten op
 rechten dienaeren des Huyses des Heeren: Sy
 en moegen geen quaet an haer seluen / soe wel
 als an een andere gelyden/ geen onreinheit/
 vleckē off smetten/off verderffnisse der zielen
 sien: doen alle quaet waer sy mögen daer van/
 alle argernisse ende anstoet wten wege/sy mae-
 ken die baene/ ende ruymen den wech voer dat
 volck des Heeren: dat is/ sy bereyden die hers-
 ten der geloewigen/ ende doen alle eygenwiff-
 heit/ ongelouicheit/ hoeverdicheit / stolticheit
 ende goetdunckenheit wten wege der gelouis-
 ger herten/ alle eigen verstant ende selffs wils-
 le wech: want die maecken anstotinge ende ers-
 ghernisse weder den Heere / eenen ongebaens-
 den/ wilden/ woesten wech: die doer die rechte
 waere trouwe Dienaeren Christi van Godt
 sal gewiet/ gereiniget ende gesuyuert/recht en
 slecht/effen ende gelijck gemaeckt werden/ Zae

B ij tot

tot een heerbaene ende passagie/welck enen hilligen Wech sal genoemt werden/ om dat geen onreynne daer doer gaen en sal: Jae soe die ons wetende daer op/ oeder nae ghaet / sal hy niet doelen moegen/ noch vresen duruen / vermits daer lew noch verschorende beest op sal gevonden werden: want men salder vry ende secker gaen. Siet alsoe sullen metten forsten de versochten des Heeren / verstaet / wederkoemen met iuchen tot Zion. De ewige vruede sal op haeren hoefde sijn / blijfchap ende genoechte sal by haer sijn/ mer smerte ende suchten (de sy in de geuenckenisse des Duyuels/ende kercker des doots gehat hebben) sullen wech genoemt niet meer gehoort off gesien werden.

Nu siet en ordelt te recht alle wat verstant wijsheit ende waerheit lieuet / jae enige redelicheit hebt: welck die rechte Dienaeren Christi oder Predicanten sijn: wiemen hoeren / gesloeuende ende nauolgen sal/ de nae haers herten ghoerduncken wt die letterlijcke gheschreuen Schrift / oder wth die voerghemaecte Sermonen/ off wt den monde des Heeren/ Namelick/ witten Geest en waerheit predicken: Doer waer het wijsst hem seluen/ behoeft gheen bedencken oder beraet. Tis waer ende stae v dat oick toe/ datmen soe lange by die gerechte ongenualste schrift blyuen ende daer alleene wt predicken sal/ bis die Heere die eerde verbermende/ yemant met synen hilligen Geest salft ende

ende sent / den by sijn Woort ende Sin open-
baert / nã gelegentheit des tijts te kennen geeft
o wy singe doet hoe wy tot onsen tyden leuen
en doen sullen. Want of erlijcke al seggen wil-
den: wy en doruen nae geen ander woort off
stemme wachten / die ons dat recht is ansecht:
wy weten al wat recht is / hebben die heilige
Schrift voer ons (soe die Propheet van dies-
sen volcke secht) soe ist doch enckel loegen (secht
die Heere) wat die schriftgeleerden in stellen.
Daerom moete sulcke leracrs te schande / vers-
strickt ende geuangen werden in hãr redenen:
want wat kan yemant goets gelerẽ / de des He-
ren Woort verwerpen: dat is / selff niet goet en
sijn in eigen wijsheit ende seffs wille staen?

Soe wert ten laersten ghehoort wie die
schrift te recht snijt ende kent / wie Gods woort
hefft off niet / dat is genoegch rechtuoert vers-
haelt. Tis eerst in kenlick / dat die schrift in hã-
ren sin eenen besloeten hebreusch oder duytsch
boeck gelijck is: die van geenen / soement hem
schoen opdoet oder wtlecht / kan verstaen wer-
den / hy en sy dan een hebreer oder duytsch ges-
boeren / off daer in volleert. Diewijl men dan
wel (mits de gedeeltheit oder onenicheit inder
verstoeringe Baebels) woelderley spraccken of
gelijckenissen vint / soe en vintmen mer enen
enigen gerechten waeren Geest / Woort / Sin
ende Meeninge Gods inder ewicheit. Waer
soe wy alle koemen / van leeren / nemen ende

Bij ons

ontfangē mōten van geen andere meer. Want
men sal off kan mer eenen vaeder ende moeder
hebben. Alsoe ist nae den Geest wie int vleisch
verwendich lijk inwendich. Dat vermengde
saet staet daerom in figueren verboden / ende
en mach off en behoert oick anders niet te sijn.
Daerom soe lange die man noch kints / tot die
oltheit eens mans ende vaderlijcke wesen niet
gecoemen sy / is hy onnut een vaeder der kinde
ren te sijn / ende diewyle sijn saet / Naemelijck /
sijn woorz / noch ongeloutert ende niet volcoes
men. Men mach daer niet op staen / off nae te
wercke gaen om dat hijt secht : tsijn noch maer
leerende leeringen onueruacren reeden / tstaet
werck noch niet gelijck. Daeromme neempe
de Heere Godt in der Ewichheit niet tot sijn ge
tuygen. Want sy spreeken dat sy niet en wees
ten / ende getuygen dat sy niet gesien ende ges
hoert hebbē. Nu ist waer dat niemant van de
Waerhz oder geeslijcke hemelsche heilige din
gen getuygen mach / dan met waerheit / wten
gesichte der seluiger waerheit / de hy getuygen
oder voerstaen wil. Want daer is een natuuz
lijcke beuindelijcke Waerheit der eertscher / dan
dat is niet der hemelscher : de gelijck derwichit
die verganckelicheit ouertrefte / verde die eert
sche te boeuen gaet. Hoewel sy nu van die eert
dische / gbelijck Zsaac van Zsmael vervoecht /
Jacob van Esau veruolcht / ende gebaet wert
Alsoe is dan kort om mijn besluit / dat de
gerechte

12
Gerechte waere Dienaers soe sy in sonderheit
weder den anderen verschynen mochten/ goet
solden te kennen/ Jae alst licht wter duisternis
se tonderscheiden sijn/ soe haer te spreekken vry
toe gelaeten werde/ wie den anderen/ die men
schelijcker wyse geleerder/ hoeger ende gelooff
lijcker van ansien sijn. Ouerst doer den seluige
derffinen dat rechte waere woort Christi niet
verwachten/ mer doer dat sonder aensien/ om
der Waerheit Gods veracht/ontceert/gelastert
ende wtgeworpen/ voer niet angesien/ jae on
mondich ende ongeleert te Klein der werlt is:
want daer doer sal Godt die verbo:ghentheit
sijns Rijcks ende Loff wtspreekken: wert sich
niet anders beuinden inder Eewicheit. Dan
wantet nu soe sochelijcken boosen tijt is/ indie
welcken die loegen richter/ die ongerechtheit
dominerende is/ moet die wyse ten besten swi
gen/ ende sich de arme/ de alleen een opseer op
den Heere hebben/ liden: haere zielen met ges
dult lanckmoedelijck besitten/ bis den bestems
den tijt/ der affualliger dach omgekoemen/ als
le tyrannie ten einde is.

Het waer noch wel voele meer vander
oprechter aart der Dienaeren Christi ende Be
lials hier by te brengen: hoe vaederlijck/ lanck
moedich/ sachtmoedich ende vriendelick: hoe
barmhertich/ goedertieren/ beleefft/ bescheis
den ende maetich: hoe wijs/ soeber/ voersich
tich/ trou en warrachtich: hō knijsch gōtwillich/
hōns

hongerich ende dorstich van herten sy nae sijn
schen salicheit sijn: der anderer in contrarie/ver
staet. Sonder hier ditmael al genoegh. Nemet
ter herten/ ende bidt/ gy alle de een lust an Go
des Eere/ Loffende Prijs hebt/ dat der Hee
re de daegen des lidens ende verdriets om sijn
wtuerkoren doch wil verforten / tot loene der
heerlicheit sijnder Genaden ouer al gebenedijt
inder ewicheit.

Vraegt v yemant wie die oprechte waere
Sieners Christi/des ewigen saelicheits sijn/
soe segt/dattet die nieuwe eerst geboerne ende
alderwtuerkoerentste lieffste Soenen

des ewigen waerheits sijn: die

haeren **HEER** Godt/

niet knechtelijck/

sonder fin

des

lijck/ wie

dat oprechte Wiff

haeren **M**an naeuolgen in die

weederghewoorte: **V**es

met ter hert

ten.

Anno. 1544.

Register

1. van menniger leijart des menschen vianit
2. waarom die dot den Alden bitter gevalt den den jüngen
3. Strave ende ferre
4. Strave ende ferre
5. Strave ende ferre
6. wardo die mensch van goedt geschapen, is
7. vermaninge en sekerre, om het g van Goedt te Cissen En Begeren
8. hodie mensch van Goedt gevalt en op wat mannier hie wederom to goedt te brengen
9. van dat vergaen en navolgen blieven en vergaen moet
10. stemlick gesproken so bena be com merde sielen
11. warning en ferre
12. En richt en Goetlick kind der tucht beide vor oet en jüng

13. van Godes en Des menschen
Kennis, samps harden. bejder
voert brengen
14. hoe hie sien moet die gebott
en overiecht over en Ander
rechtlick heben of bringen mach
15. vant Och sien art en Eigenschap
16. Wie men voert en van herten
frouwen en bie den hant
nemen &
17. homen sich in desen gevarliken
tiden inder weelt hebben
en dragen sall
18. en onder schiet te kennen die
vrom en onvrome &
19. van die ongerechte en ge-
rechte prädicanten
20. van dat rechte ware Sion
en jerusalem. en warhachtig
Bericht

vann maniger hrij art des mensche vanden
warom die doot den Alden bittend falt dan
den Jongen

Araffe unde huer dat 1

Araffe unde huer dat 2

Araffe unde huer dat 3

war to an vni die mensche van G yschard
Jf

ho die mensche van G yschallen

van dat veygen an na volgen bliuen unde
veygen moet

tot den benamden veygen siken

warwinge unde huer

en recht en godlike kind knicht

van G und des menschen Pentnis 13. last

ho die sijn moet die gebot en onyge 14

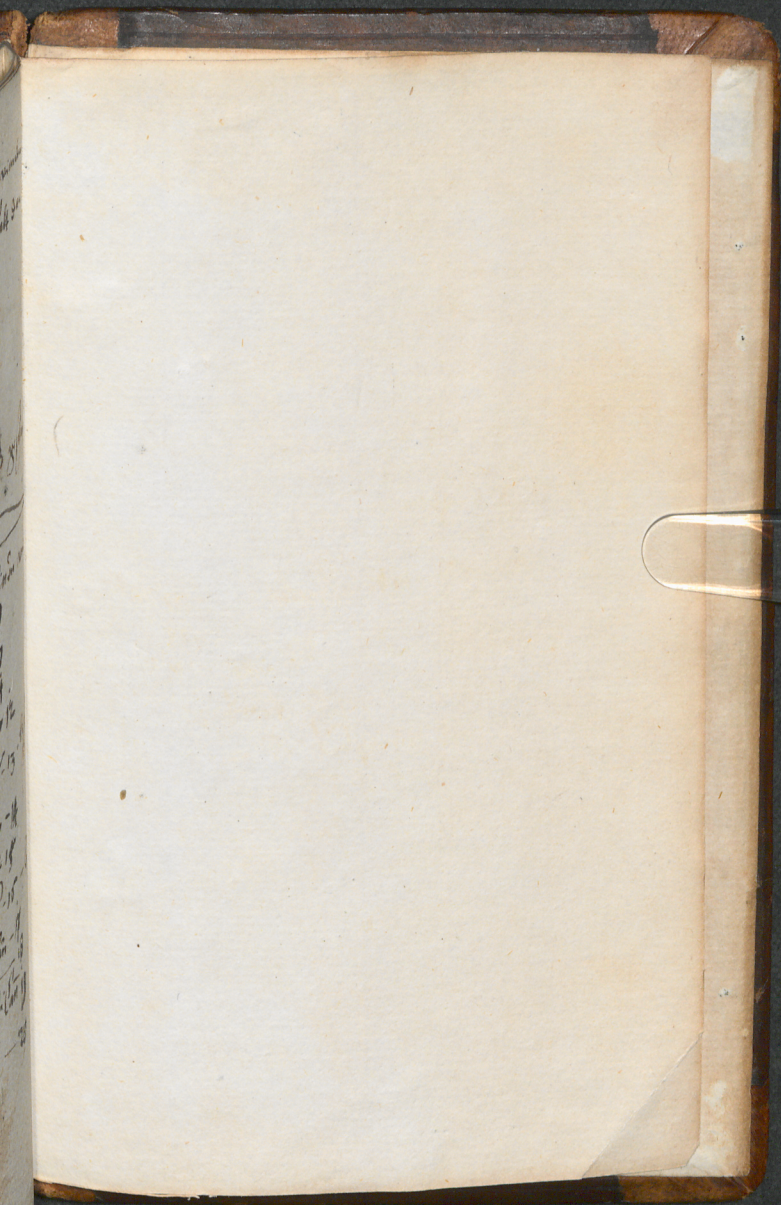
vant oye sijn out en ygesoffe 15

wie men vortan van herten bocher 15 last

ho men sijn tot die sijn tijden siben 17

een aff sakenwinge
van die veygen en yge yge die van 18

vant rest sijn unde Jerusaleum 19

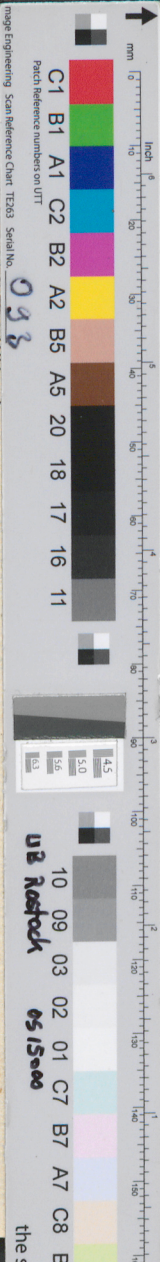
XX Tractate,
Rostock,
1539-1545.

F f -
6554¹-20

Psalm
Zesai
Wien j
ende kl
sullende
sent wa
wt den
een mac
volck. **E**
Zesai.

nt oick inder hoochten der berghen/
n/ vruchtbaer ende swaer ghelaeden
at sijn geruisch / wie den Ederen op
/ sijn sal / die vanden windt beroert
soe salt toenemen ende wassen inden
ie dat gras opten velde.

er wort hier die Schrifftgeleerde gez
ter die Raetsbeer/ die een veruoegen
baer blyuen die meisters die de jonge
Daer en sult ghy niet seen een volck
nder dieper spraecken / off in hoeger
mensen / diemen niet verstaen en
een vreemder tonge/ diemen niet be
f vermercken kan/ als wel een rechte
raecke wten monde Gods inder waer
en jnt herte ende niet allene in de oren
naemelijck/ in Zion: Demen dan glo
chynende seen sal/ een hoofstade ont
rijlijcker fcesten. Daer sullen dijn D
usaelem seen / die heerlijcke Woening
utte die nimmermeer en sall veruoert
ckt werden / als well voertijts ghes
want sy foemen sijn tot die rechte vol
entenisse des ewigen waerheits een
s Heilighen hemelschen verstants
aer gheen loogen off bed:och toe en
re inder ewicheit achter afstan mot.
erstaen by een kint ende man/ dat ten
te leyden ende wijs te maecken is/
wit ende wit swart: goet quaet ende
quaet